అవన్నియు నీ కనువేనా?

ఆంధ్రవిశారద తాపీ ధర్మారావు.

రంగము 1

[పేద ఇల్లు. సాయంకాలము 3 గంటలవేళ. కోదండరాయలు రేపు సంజను విశ్వకళాపరిషత్తులో "ఆంధ్ర ప్రబంధ వికసనము"ను గూర్చి ఉపన్యసించుటకు సిద్ధపడుచుండును. చినిగిన చొక్కా తొడుగు కొనును.]

ఉమ

అబ్బ! జేబుదగ్గర ఎంతచినిగిపోయినది! ఇంకొకచొక్కా ఉన్నదికదా, అది తొడుగుకొనగూడదా?

కోదండరాయలు

అది ఇంతకన్నను అన్యాయముగా చినిగినది. ఉన్న రెండింటిలో ఇదే మంచిది. (చినుగు సవరించుటకు ప్రయత్నము చేయుచు) కుట్టుటకుగూడ వీలులేనట్లున్నది. పోనిమ్ము. కోటుక్రింద కనబడకుండును. (కోటు తొడుగుకొనుచుండగను. చినుగు కనబడుచునేయుండును)

ఉమ

అయ్యో! కోటు వేసుకొనినను చినుగు బయటికి కన బడుచుండే.

కోదండరాయలు

ఆ.........(ఆలోచనతో)....... దారిద్ర్యమును కప్పుట ఎంతకష్టము!......ఉమా, ఆ కండువా తెమ్ము చూతము.

ఉమ

(కండువా అందిచ్చును.)

కోదండరాయలు

(కండువాను మెడమీదుగా వేసికొని, ఎడమకోనను కోటుక్రిందుగా కుడివైపున మఫ్లరువలె ఇముడ్చును. కండువాచినుగొకటి బయటికి కనబడును.) చొక్కా చినుగు కప్పజూచిన కండువాచినుగు బయట పడుచున్నది. (దానిని సవరించి) ఉమా, ఎందుకయినను మంచిది: సూది, దారము తెచ్చి ఈకండువాను చొక్కాతో కలిపి ఇక్కడ ఒక్క పోగు పోయుము. మరి జారదు.

ఉమ

(అట్లు చేయుచుండును.)

కోదండరాయలు

(మిగిలిన కండువాను మెడచుట్టి వేలవైచుచు)

ఓ! ప్రశస్తముగా ఉన్నది. చొక్కా చినిగినదని ఎవరనుకొనగలరు? ఆకారమునకు అంతర్యమునకు అంత భేదము!

ఉమ

పాడు చినుగు. సరిగా గుండెమీదనే చినుగవలెనా, మన దినములు గాని?

కోదండరాయలు

అక్కడే చినుగును. అక్కడే చినుగవలెను. పేదరికములో హృదయము బయటపడవలయును గదా! మరెక్కడ చినుగును? (కోటుబొత్తాములను తగిలించుచు) ఆంధ్రప్రబంధ వికసనము—ఎప్పుడు అనుకొననయినా లేదు. ఏమి చెప్పుదునో తెలియదు......

ఉమ

మీరు వచ్చునప్పటి కెంత సేపగునో?

కోదండరాయలు

ఏడు ఎనిమిది గంటలలో వత్తును.....చూడుము ఉమా, నారాయణ పంతులుగారిని ఒకరూపాయి బదులు అడిగితిని. వారే ౬ గంటలకు ఇక్కడికి పంపుదుమని చెప్పిరి. ఒకవేళ ఆలస్యమైనయెడల మధుర బాబునుగాని, వాణినిగాని వారిఇంటికి పంపి రూపాయి తెప్పించి రాత్రి వంటప్రయత్నమును చేయుము. బిడ్డలను మాత్రము నేను వచ్చునంతవరకు భోజనము లేకుండ ఉంచనీకుము. మధ్యాహ్నమే వారికి అకలితీర లేదు.

ఉమ

అయ్యో! బిడ్డలు— (ఉప్పుగని చాటుగా కంట నీరు పెట్టుకొనును.)

(వెలుపల పిలుపు)

అయ్యా, కోదండరాయలుగారూ, వస్తారా?

కోదండరాయలు

అయ్యా, అయ్యా, ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. ఉమా, వత్తునా? (అని ఉమను చూచి) అదిగో! అదిగో! కంట నీరు పెట్టుకొనుచున్నావు. తప్పు, తప్పు. మ్రింగివేయుము. ఉమా, బిడ్డలు వచ్చువేళ అయినది సుమా! మ్రింగివేయుము. ష్—

(వెలుపల)

వేగం రండీ, వేళ అయింది.

కోదండరాయలు

ఇదిగో (ఉమ కన్నీరు తుడుచుచు పోవును).

రంగము 2

[విశ్వకళాపరిషత్తు ద్వారము. రాత్రి పది గంటలు. ఉపన్యాసము అప్పుడే ముగిసినది లోపలనుండి ఉత్సాహముతో కరతాళధ్వనులు. చాలమంది ఆమ దిరమునుండి వచ్చుచుందురు. వలుసురై దుసరు ఒక్కొక్కగుంపుగా వచ్చుచు ఇట్లు మాటలాడుకొనుచుందురు.]

ఒకగుంపు (సాధారణులు)

ఒకడు

ఎంతమంది వచ్చారు! క్రిక్కిరిసిపోయింది హాల్ అంతాను!

మరొకడు

వచ్చేవాళ్లేగాని కదలి వెళ్లినవాడొక్కడైనా ఉన్నాడా? అంతా అలాగ కొయ్యల్లాగ కూర్చుండిపోయారు.

మరొకడు

ఊహలులో ఏసభకూ ఇంతమంది ఎప్పుడూ వచ్చి ఉండరు.

మరొకడు

కిటికీలనిండా మనుష్యులే. వరండాలలోనూ మనుష్యులే. ఏదో గారడీ జరిగినట్లు కనబడ్డది గాని తెలుగుసభలాగ కనబడనేలేదు.

రెండవగుంపు (చదువెరిగినవారు.)

ఒకడు

తెలుగు మీటింగుల పరువు నిలబెట్టాడురా మహానుభావుడు. ఏమి పాండిత్యము!

మరొకడు

మన పండితులలాగనా? ఎన్ని నిదర్శనాలు, ఎన్ని సంగతులు, ఎంత విమర్శన! అంతా, అంత తేలికగా బోధపడేటట్టు ఒకచక్కని కథలాగ చెప్పాడురా.

మరొకడు

ఇవతల తెలుగు, అవతలసంస్కృతము, అవతల ఇంగ్లీషు అన్నిటిలోను బాగా కృషిచేశాడురా.

మరొకడు

కాబట్టే అంతచక్కగా అంత తేలికగా చెప్పగలిగాడు. కాని ఇతనిఫక్కీ అంతా చాలా అపూర్వం. ఇంగ్లీషులోనూ, సంస్కృతంలోనూగూడా ఇలాటిఫక్కీ కనబడదు.

మూడవగుంపు (పండితులు)

ఒకడు

ప్రబంధంఅంటే కలలోనుగూడా అనుకోనిదగ్గర ఆరంభించి ఎంతసక్రమంగా తీసుకవచ్చాడు. మహా సునిశితమైన విమర్శన. ఎప్పుడు చూడాలేదు వినాలేదు, ఇలాంటి విమర్శన.

మరొకడు

సారస్వతంఅంతా అలా నాలుకచివరను ఉందన్నమాట గాని వేరుకాదు.

మరొకడు

ఆవాగ్ధోరణి చూడండి, మహా ప్రవాహం! మహా ప్రవాహం!

నాలుగవ గుంపు (పెద్దవారు)

ఒకడు

పేరుపొందినవాళ్ల ఉపన్యాసాలు చాలా విన్నాను గాని ఇలాంటిది నా ౬౦ ఏళ్లవయసులోను నే నెప్పుడు వినలేదండి. అద్భుతంగా ఉంది.

మరొకడు

కోదండరాయలు చాలాగొప్పవాడని విన్నాను గాని ఇంతటివాడని నేను అనుకోలేదు. ఇలాంటివాడు ఒక్కడుంటే చాలదా భాషకీ, దేశానికీ అంతటికీ గౌరవం తేవడానికి? భేష్ భేష్!

మరొకడు

పాండిత్యం అంటే అలా ఉండాలి. కవిత్వంగూడా చాలా బాగాఉంటుందంటారు.

ఐదవగుంపు (తలపాగాలవారు, కోదండరాయలు)

ఒకడు

నా కీవేళ ఇంటిదగ్గర ఎంతో అర్జెంటుపని ఉన్నా, మీ ఉపన్యాసం వదిలివెళ్లడానికి బుద్ధిపుట్టలేదండీ.

మరొకడు

అది ఉపన్యాసంకాదు. అమృతం అలా పంచిపెట్టారు. తెలుగంటే చెవులుమూసుకునేవాళ్లనిగూడా అలా కట్టిపడవేశారు.

మరొకడు

ప్రిన్సిపాల్‌గారూ, ఇలాంటి ఉపన్యాసాలు అప్పుడప్పుడు పెట్టిస్తూఉండండి. చెవులతుప్పయినా పోతుంది.

ప్రిన్సిపాలు

రాయలుగారు ఊ అంటే నా అభ్యంతర మేమీ లేదు. వీరి పేరుచెప్తితే పిలవకుండానే వస్తారు వందలకొద్దీ మనుష్యులు.

కోదండరాయలు

అంతయు మీఅభిమానముగాని వేరుకాదు. నావలన ఉపయోగము ఏమయిన ఉన్న, తప్పక మీఇష్టము వచ్చినట్లు చేయుదు.

రంగము 3

[కోదండరాయల ఇల్లు. వీథి అరుగుమీద ఉమ కూర్చుండి ఎదురు చూచుచుండును. లోపల కిరసనాయిల్ బుడ్డీ వెలుగుచుండును. ఒక చింకిచాపమీద చేతులు తలగడలుగా పెట్టుకొని వాణీ, మధురకుమారుడును నిద్రించుచుందురు.]

ఉమ

ఎనిమిదికొట్టి చాలసేపయిన దే! ఏమి ఇంకనురాలేదు? (చలివలన పిల్లలిద్దరును శరీరములను ముడుచుకొనుచుందురు)

ఉమ

(లేచి, ఒక చినిగినచీరను తెచ్చి రెండుమూడు మడతలు వేసి వారిపై కప్పి మరల అరుగుమీద కూర్చుండి)

ఆహా! నిద్ర అని ఒకటి ఉండబట్టి బ్రదుకుచున్నాము గాని, లేకున్న ఈదారిద్ర్యబాధకు అంత ముందునా? ఆకటిచిచ్చుల హతమయిపోవలసిన దేకదా! అయ్యో! బిడ్డలు—

ఒకజట్టు (పోవుచు)

తెలుగుమీటింగులో ౭ గంటలు నాజన్మంలో ఎప్పుడూ కూర్చోలేదురా. చాలా బాగుంది లెక్చరు.
(కోదండరాయలు వచ్చుచుండును)

ఉమ

(కన్నీరు తుడిచివైచి) సభ చక్కగా జరిగినదా?

కోదండరాయలు

జరిగినదిగాని పిల్లలు భోజనముచేసిరా ఉమా?

ఉమ

అయ్యో భోజనము!

కోదండరాయలు

ఏమీ, ఏమి?

ఉమ

౭ గంటలవరకు నారాయణపంతులుగారు వారి ఇంటికే రాలేదట. తిరిగితిరిగి పిల్లలు సొమ్మసిల్లి అదిగో అలాగున పండుకొనినారు. నిద్రతోనే కడుపునింపుకొనుచున్నారు.

కోదండరాయలు

అవ్వా — అట్లయిన నేను పోయి నారాయణగారిని చూచివత్తును. ఏదో పనితొందరలో ఉండిఉందురు.

(మెల్లగ పోవుచుండును).

మరొకజట్టు (వీథిని పోవుచు)

ఓహో! ఏమి ఉపన్యాసం!
ప్రవాహంలాగే ఆమాట్లాడడం!
తెలుగంటే తెలియనివాళ్లకికూడా రక్తికట్టించాడోయ్. బలే!

కోదండరాయలు (నడచుచు)

ఏమైయుండును? తప్పక పంపుననేనే — అయ్యో! ఉమా, ఎంతబాధ ననుభవించుచున్నావు! మిమ్ములను మరల సుఖపెట్టుట కీయభాగ్యుడు నోచుకొనలేదు గాబోలు! తనవారిని పోషించుకొనుటకు శక్తిలేని వానిని బ్రతుకనీయకుండునట్లు ఒకశాసన ముండవలయును. శక్తిలేనివారిని గుండువేసి కాల్చినను ప్రయోజనము లేదే!...నాకు శక్తిలేదా? ఇంతయో అంతయో చదువుకొనినాను. (నవ్వుచు) పట్టభద్రుడను. పట్టి తెలివితక్కువవాడను కాను. కష్టపడగలను. కష్టపడుటకు ఇష్టమున్నది. కాని బ్రతుకుటకు మార్గము కనబడదు. ఆలుబిడ్డలను అంతులేని దుఃఖములో ముంచివేయుచున్నాను—ఎక్కడున్నది ఈలోపము?......(పోవు చుండును)

రంగము 4

[నారాయణగారి మందిరము. కుర్చీలు, మేజామీద మందిదీపము

కోదండరాయలు

నారాయణపంతులుగారూ!

అవన్నియు నీ కనులేనా ?

(జవాబులేదు)

కోదండరాయలు

పంతులుగారూ——పంతులుగారు!

(లోపలనుండి)

ఎవరు వారు?

కోదండరాయలు

పంతులుగారు లేరండీ?

పంతులుకొడుకు (వచ్చి)

మీ రెవరు?

కోదండరాయలు

నారాయణపంతులుగా రున్నారా?

పంతులుకొడుకు

ఉన్నారు గాని మీ రెవరు?

కోదండరాయలు

నాపేరు కోదండరాయడు. కొంచెము పంతులుగారికి చెప్పెదరా?

పంతులుకొడుకు

కోదండరాముడా? కోదండరాముడా?

కోదండరాయలు

కాదు జే.

పంతులకొడుకు

ఏమీ! కోదండరాముడు అని మార్చుకోకూడదు పేరు?
కోదండరామ కోదండరామ
నీదండ నాకు నీవెందు బోకు......కోదండ.

(అని పాడుకొనుచు నాలుగడుగులుపోయి)

నాన్నగారూ, మీకోసం కోదండరాయడట ఎవరో వచ్చారు. (కోదండరాయలనుచూచి) అవునండీ. మీరు కోదండరాముడు అని పేరు పెట్టుకోండి. మీ ముక్కూ—మొఖంకూడా మాపటంలో కోదండరాముడు మొఖంలాగే ఉంటుంది. మీరూ నల్లగానేఉన్నారు...

నారాయణగారు (వచ్చి)

అలో! కోదండరాయలుగారూ! దయచేయండి. (కొడుకునుచూచి) ఒరే! వెధవా! వారెవరో ఎరుగుదువా? మహాపండితులు. బి. ఏ., పెద్దకవి. వారితోనేనా నీ లెక్ఖరా? ఫో, లోపలికి.

పంతులుకొడుకు

కోదండరామ కోదండరామ....(పాడుకొనుచుపోవును).

నారాయణగారు

అయ్యా, ఆఫీసుగోల ౭ గంటలదాకా తీరిందే కాదు. మీమాట పూర్తిగా మరిచిపోయాను. క్షమించాలి.

కోదండరాయలు

ఎంతమాట. పనితొందరలో ఇవి జ్ఞాపకముండుట కష్టము.

నారాయణగారు

ఇప్పుడు దీపాలుపెట్టిన తరవాత ఇస్తే మావాళ్లు ఒప్పుకోరు...

కోదండరాయలు

పోనీండు. రేపు ఉదయ......

నారాయణగారు

అన్నా! రేపు మార్గశిరలక్ష్మీవారం అవుతుందే—ఎల్లుండి ప్రొద్దున్న దయచేయండి.

కోదండరాయలు

(నిర్వేదపాటు) హన్నా! (అని అట్టె చూచుచుండును). మీతో అంతయు...

పంతులుకొడుకు (వచ్చి)

నాన్నగారూ, సినీమాకి డబ్బు అడుగుతున్నాది అమ్మ.

నారాయణగారు

ఎవరెవరు వెళ్తున్నారు?

పంతులుకొడుకు (లెక్కించుచు)

అమ్మా, అత్తయ్యా, పెద్దక్కయ్యా, చిన్నక్కయ్యా, నేనూ, రామిగాడూ ఆరుగురం.

నారాయణగారు

మీరంతా పావులాటిక్కెట్లకు వెళ్లండి. రాము గాడ్ని అణాటిక్కెట్టుకు పంపియ్యండి. తెలుసునా?

పంతులుకొడుకు

అలాగే గాని, మరి డబ్బియ్యండి.

నారాయణగారు

నాకోటుజేబులో పర్సుఉంటుంది. మీఅమ్మనుతీయమను.

పంతులుకొడుకు (పోవును.)

నారాయణగారు

అయ్యా, ఎల్లుండి ఉదయం దయచేయండి. తప్పకుండా ఇస్తాను. ఎంతపని అయింది! నేను సాఫుగా మరిచే పోయాను మీసంగతి. ఆఫీసుకు వెళ్తే మరేమీ తోచ నీయకుండా చేసేస్తారు.

కోదండరాయలు

చిత్తం—పోవుదునా?

నారాయణగారు

ఎల్లుండి—మరేమీ అనుకోకండి.

కోదండరాయలు

అమ్మా. ఎంతమాట. సెలవు. (నాలుగడుగులు నడచి) మనుష్యులు పగ కావచ్చును. జంతువులు పగ కావచ్చును. చంచలాతిచంచలమగు కాలము-విధి-పగ కావచ్చును. కాని, మావిశేషమేమిటో! నిర్జీవములగు వారములుగూడ మాకు పగఅగుచున్నవి. రేపటి లక్ష్మీ వారము నాపై పగసాధించినది. అందరికిని వెలుగునిచ్చు దీపముగూడ మాకు పగయే. దీపము పెట్టిన తరువా మాకు ఇవ్వరాదు. ఆహా! అన్ని ప్రయత్నములు నిష్ఫ లములయ్యెను. వీరి మాటయే ఆధారముగా చేసికొ సభకు పోయితిని. ఆసభ! ఆఉత్సాహము! అదొకలోకము ఈయాతన ఈఆకలి; ఇదొకలోకము. ఈ రెంటికిని సంబ ధము లేదు. కాని, ఏది నిజము? ఆ ప్రశంస నిజమా, ఈ వస్త్ర నిజమా? ఆకరతాళధ్వనులు నిజమా, ఈ కడుపు చిచ్చు నిజమా?—ఇదే నిజము. ముమ్మాటికి ఇదే నిజము పాండిత్యమా, చచ్చిపొమ్ము. బి. ఏ. పట్టమా, మంటిలో కలిసిపొమ్ము. బి. ఏ. కొరకు ప్రాకులాడుటకు బదుల భిక్షాటనము నేర్చికొనుట మేలు. సరస్వతిసేవ చేయు టకు మారు చాకలిపని నేర్చుకొనుట శ్రేయము ఆహా, ఏమివైపరీత్యము! (సొమ్మసిలినట్లయి ఒకగోడన ఆనుకొని, ఆకాశమును చూచును. చీకటిరాత్రి అగుట చేత నక్షత్రములు దివ్యముగా వెలుగుచుండును.)

అవన్నియు నీకనులేనా? చూచుచున్నావా నెపోలియను ఈనక్షత్రములను చూచియే నీవు ఉన్నావ అని నిశ్చయించినాడట. నిజముగా నీవున్నావా?— నీవున్నావా—ఉన్నావా—(నవ్వుతో) హుః—ఉన్నా (అని తలఆడించును.)

[అభాగ్య కోదండమునుండి.]